

УДК 81'42:34]821.161.21.Котляревський
DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.22.2024.10

МОВА ПРАВА В ТЕКСТІ «НАТАЛКИ ПОЛТАВКИ» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Тертичний О. В.

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України

Стаття репрезентує дослідження правового сегмента мовної картини світу, вербалізованої текстом «Наталки Полтавки» Івана Котляревського. Становлення нової української літератури народною мовою (зачинателем і літератури, і мови виступив, як відомо, саме І. Котляревський) проходило в умовах бездержавності та підпорядкування українських правових традицій московитському окупаційному впливові, який поступово нищив українські правові традиції (вони сягали права Києворуської держави та Великого князівства Литовського). У перебігу формування нової української літературної мови субмова права зазнавала природних трансформацій. Діалектика мовної еволюції передбачала, серед іншого, заперечення попереднього етапу (книжної української мови) на користь мови народної. Тому мовна особистість актанта-антагоніста Возного персоналізує традицію юридичної субмови книжної української мови, що дістає в тексті негативну конотацію. Натомість масив залучених фольклорних текстів репрезентує перспективний з погляду автора шлях мовної еволюції українства.

У перебігу дослідження методом суцільної вибірки з тексту вилучено всі контексти, що стосуються юридичного сегмента мовної картини світу. Проаналізовано специфіку вербалізації правових концептів у кожному з таких контекстів. Змодельовано мовні особистості Возного та Терпилихи, що персоналізують відповідно писемне право і усне звичаєве право. З'ясовано, що відзначена опозиція корелює з протиставленням книжної мови і народної мови. У тексті виявлено і третій юридичний вектор – церковне право (Наталка не вінчана), однак він не набув помітного розвитку.

Зауважено, що для Наталки як актанта-протагоніста ПРАВО (а саме цивільне писемне право, персоналізоване Возним та Виборним, і усне звичаєве право, персоналізоване Терпилихою, – актантами-антагоністами) набуває другорядного значення порівняно з її особистою почуттєвою сферою – КОХАННЯМ. Зроблено висновок, що драматична колізія п'єси вербалізована, зокрема, опозицією ПРАВА (яким актант-антагоністи маніпулюють в особистих цілях) і МОРАЛІ, з якою тісно пов'язані КОХАННЯ і ЩАСТЯ актантів-протагоністів.

Ключові слова: юрислінгвістика, концептуальна картина світу, мовна картина світу, правовий сегмент картини світу, концепт.

Tertychnyy O. V. Legal Language in the Text of “Natalka Poltavka” by Ivan Kotlyarevsky. The article presents a study of the legal segment of the linguistic worldview as verbalized in the text of Natalka Poltavka, a play written by Ivan Kotlyarevsky. The emergence of new Ukrainian literature in the vernacular – initiated by Kotlyarevsky himself – occurred under conditions of statelessness and the subjugation of Ukrainian legal traditions to Muscovite occupational influence, which gradually eroded Ukrainian legal practices dating back to the laws of Kyivan Rus and the Grand Duchy of Lithuania. In the process of forming the new Ukrainian literary language, the legal sublanguage underwent natural transformations. The dialectics of linguistic evolution entailed, among other things, a rejection of the previous stage (the bookish Ukrainian language) in favor of the vernacular. Thus, the linguistic persona of the antagonist, Voznyi, personifies the tradition of the legal sublanguage of the bookish Ukrainian language, which acquires a negative connotation in the text. Conversely, the corpus of incorporated folkloric texts represents, from the author's perspective, a promising path for the linguistic evolution of Ukrainians.

Through exhaustive sampling of the text, all contexts pertaining to the legal segment of the linguistic worldview were extracted. The specifics of the verbalization of legal concepts in each of these contexts were analyzed. The linguistic personas of Voznyi and Terpylykha, who personify written law and oral customary law, respectively, were modeled. It was determined that this opposition correlates with the contrast between the bookish language and the vernacular. A third legal vector – ecclesiastical law (Natalka is not married in church) – was also identified in the text; however, it did not receive significant development.

It has been determined that for Natalka, as the actant-protagonist, LAW (namely civil written law, personified by Voznyi and Vybornyi, and oral customary law, personified by Terpylykha – the actant-antagonists) assumes secondary importance compared to her personal emotional sphere – LOVE. It is concluded that the dramatic conflict of the play is verbalized, particularly through the opposition of LAW (which the actant-antagonists manipulate for personal purposes) and MORALITY, with which the LOVE and HAPPINESS of the actant-protagonists are closely connected.

Key words: jurilinguistics, conceptual worldview, linguistic worldview, legal segment of the worldview, concept.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Роль Івана Котляревського в історії української мови та літератури, як відомо, особлива – він визначений як зачинатель нової української літературної мови (на противагу книжній українській мові попереднього етапу, що поєднувала українську живомовну народну стихію із церковнослов'янською писемною традицією) та нової української літератури, писаної народною мовою (на противагу літературі попереднього етапу).

Початок ХІХ століття репрезентував дуже важливий етап і для української мови, і для української літератури, і для української правової традиції – формувалася нова українська література народною мовою й водночас в умовах трагічної бездержавності тривало підпорядкування України правовій системі Російської імперії – відповідно, з примусовим руйнуванням традиційного українського права (з його мовою), репрезентованого тривалою традицією від Руської Правди до Литовських статутів. Саме ХІХ століття, що в Європі стало часом творення багатьох держав на національних засадах із власними правовими системами та їх мовними віддзеркаленнями, стало для України часом перерви державної традиції, остаточного нищення московщиною козацько-гетьманських правових традицій та залишків Магдебурзького права.

Сучасне осмислення діалектичної суперечності між активним мовотворенням та літературотворенням бездержавного періоду і гнітом чужомовного окупаційного права потребує уваги задля розуміння ролі мови права в забезпеченні тяглості традиції, мовної стійкості (відповідно до концепції О. Б. Ткаченка), національної ідентичності та державницької ідеології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському мовознавстві дослідження мови права репрезентовані працями багатьох лінгвістів і стосуються різноманітних аспектів проблематики, серед яких: загальні питання юрислінгвістики [17; 18; 20; 21; 22], методологія досліджень мови права [19], нормотворчий (прескриптивний) аспект юридичної мови [1; 2; 15; 23; 24], етимологія правової лексики [3; 10; 16], правничі фразеології [16], історія мови українського права [4; 5; 6] та ін. Найдетальніше дослідженою є сфера юридичної термінології [7; 8; 9]. Правова лексика в художніх текстах, на жаль, досі ще привертає мало уваги дослідників – винятком є, зокрема, публікації Т. І. Конончук [11; 12; 13; 14].

Формулювання мети і завдань статті. Метою дослідження є з'ясування специфіки концептуалізації правового сегмента картини світу в тексті п'єси Івана Котляревського «Наталка Полтавка». Відповідно до поставленої мети передбачено виконати такі **завдання**: 1) простудіювати особливості та мовні засоби авторського моделювання мовних особистостей, що персоналіфікують макроконцепт ПРАВО, зокрема юриста Возного і Терпилихи; 2) установити принципи вербалізації в тексті опозицій ДОБРО – ЗЛО, писемне цивільне право – усне звичаєве право, книжна мова – народна мова.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою досягнення мети та виконання завдань дослідження методом **суцільної вибірки** з тексту драми Івана Котляревського «Наталка Полтавка» вилучено фрагменти, які вербалізують правовий сегмент картини світу. Ключовою інтригою п'єси є, як відомо, конфлікт навколо заміжжя аканта-протагоніста Наталки. Відповідно, з'ясовано належність дослідженого матеріалу до сфер писемного цивільного права, з одного боку, і усного звичаєвого права, з другого боку.

У тексті «Наталки Полтавки» концептуалізовано **мовну особистість юриста** – антагоніста Возного (назва посади, спадкоємна щодо тексту Литовського статуту – див. вище), юридична мова котрого імітує (пародіює) книжну українську мову, сформовану саме на основі насамперед юридичних документів (починаючи з угод періоду Київської Русі). Микола так висловлюється про Возного: *Юриста завзятий і хапун такий, що із рідного батька злупить!*¹ Мова права в репліках Возного вербалізує негативний член опозиції **книжна** (застаріла) – **народна** (жива, фольклорна) **мова** (детальніше див. нижче).

Репліки Возного вербалізують, отже, **книжну мову і писане право** у спародійованому вигляді – з негативною конотацією:

а) *Когда би я імїл – тее-то як його – столько языков, сколько артикулов в Статуті ілі сколько зап'ятых в Магдебурзьком праві, то і сих не довліло би навосхваленіє ліпоти твоєї! [...] Изложенніє в отвітних річах твоїх резони суть – тее-то як його – для любові ничтожні. Узвєленне частореченною любовію серце, по всім божєським і чоловічєським законам, не взираєть ні на породу, ні на літа, ні на состояніє. Оная любов все – тее-то як його – ровняєть. Рци одно слово: «Люблю вас, пане возний!» – і аз, вишеупом'янутий, виконаю присягу о вірном і вічном союзі з тобою. <...> Ти одна заложила ему позов на вічніє роки, і душа моя єжечасно волаєть тебе і послі нишпорной даже години. <...> ...открой мні, хотя в терміні, партикулярно, резолюцію: могу лі – тее-то як його – без отсрочок, волокити, проторов і убитков получитьи во вічноє і потомственное владніє тебе – движимое і недвижимое імініє для души моеї – з правом владіти тобою спокійно, безпрекословно і по своєї волі – тее-то як його – розпоряджати?» (дія 1, ява 2);*

б) *...даже і в повітовом суді, і во всіх присутственных містах унініє воспослідовало; малійшая проволочка ілі прижимочка просителю, як водилось перше, почитаєтьса за уголовное преступленіє; а взяточок, сиріч – винуждений подарочок, весьма очень іскусно у істія ілі отвітчика треба виканючити (дія 1, ява 3);*

в) *Я одказуюсь од Наталки і уступаю Петру во вічноє і потомственное владніє з тим, щоб зробив її благополучною. <...> Поєліку же я – возний, то по привілегії, Статутом мні наданой, заповідаю всім: «Где два б'ються – третій не мішайсь!» і твердо нам'ятовують, що насильно милим не будеш (дія 2, ява 11).*

¹ Тут і далі у прикладах підкреслено вербалізатори правових концептів.

Для посилення стилістичного ефекту автором навіть художньо змодельована пісня Возного (книжною українською мовою, яку пародіює драматург, протиставляючи її живій народній мові інших персонажів п'єси): *Противні мні Статут і розділи, // Позви і копи страх надоїли; // Несносен мні сингліт весь бумажний, // Противен тож і чин мой преважний* (дія 1, ява 2). Пісня Возного книжною українською мовою, не природно для поезії пересичена юридичною термінологією, виразно протиставлена численним іншим пісням цієї п'єси – народним або стилізованим під народні, тобто таким, що репрезентують живу українську народну мову. Саме її пропагує автор засобами драматургії, як раніше в «Енеїді» пропагував її засобами поезії.

Близькою до Возного є мовна особистість Виборного: Виборний. *...до мене заїжджав засідатель наш... всьому земству урвалася тепер нитка, та так, що не тільки засідателям, но самому комісарові уже не те, як давно було...* (дія 1, ява 3).

Для максимально адекватного моделювання функцій юридичної лексики в тексті драми необхідно уточнити специфіку концептуалізації актантів, передусім Возного, у чийх репліках ця лексика використана. Возний і Виборний фігурують під назвами посад, тоді як інші актанти (Наталка, Петро, Наталчина мати Горпина Терпилиха, їхній родич Микола) – під власними іменами. Слід гадати, найменування за посадами віддзеркалює **негативне маркування** названих актантів, що корелює з негативною характеристикою їх у репліці Миколи Петрові. Інакше кажучи, протиставлено службові функції і людські характери. Водночас мова Возного маркована як не виправданою відповідними контекстами канцелярською тематикою з використанням відповідних кліше, так і в цілому вживанням староукраїнської книжної мови на протигагу народній мові решти актантів, серед інших і Виборного. Це, слід підкреслити, подано в контексті **утвердження саме народної мови як літературної**, що акцентовано широким використанням фольклорних текстів – народних пісень.

Мовна особистість матері Наталки – Терпилихи – персоналізує традиційне українське **усне звичаєве право**, вербалізоване репліками Терпилихи:

а) *Ти не забула, як покійний твій батько напослідок не любив Петра і, умираючи, не дав свого благословення на твоє з ним замужество; так і мого ніколи не буде* (дія 1, ява 4);

б) *Батечки мої, умилосердіться! Я не одступаю од свого слова. Що хочете робіте з Петром, а Наталку, про мене, зв'яжіте і до вінця ведіте* (дія 2, ява 11);

в) *Бог з'єднаєть вас чудом, нехай вас і благословить своєю благостію...* (дія 2, ява 11).

Тут імпліцитно поєднано два типи **сакрального права** – традиційне українське **усне звичаєве право** з глибоким дохристиянським корінням і писемне християнське **церковне право**.

Порівняймо ще одну вербалізацію колізії трьох традицій права – **усного звичаєвого, писаного цивільного та церковного**. Микола. *Він тут, та боїть показатись тобі, потому що ти посватана*

за возного. Наталка. *Чого ж йому боятись? Нам не гріх побачитись, я ще не вінчана...* (дія 2, ява 9).

З опозицією трьох зазначених типів права пов'язана колізія Наталчиної долі, як видно з її репліки: *Далеко іще до того, щоб я з вами одружилася! Рушники нічого не значать* (дія 2, ява 11). Тут Наталка ризикує виступити проти традиційного усного звичаєвого права (*Рушники нічого не значать*), імпліцитно спираючись на церковне право (*я іще не вінчана*) та писемне цивільне право (*Далеко іще до того, щоб я з вами одружилася!*). Дотичним до церковного права, невіддільного від макроконцепту **МОРАЛЬ**, є і концептуалізація Наталкою **ГРІХА** (*Нам не гріх побачитись*). Отже, моделювання мовної особистості Наталки як актанта-протагоніста показує, що домінантою, визначальною для її поведінки, є насамперед **КОХАННЯ** (*А я люблю Петра дуже*), порівняно з яким **ПРАВО** (персоналізоване Возним та Виборним з одного боку і Терпилихою з другого боку як актантами-антагоністами) відступає на другий план. Таким чином, один із основних конфліктів, вербалізованих у тексті, є опозиція **ПРАВА**, використовуваного актантами-антагоністами з негативними цілями, і **МОРАЛІ**, що позитивно корелює з **КОХАННЯМ** і особистим **ЩАСТЯМ** актантів-протагоністів Наталки і Петра.

Примітно, що Возний, уособлюючи писемне право, тим не менше вдається до усного звичаєвого: *Однако ж, вашеці просіе, ви рушники подавали, сиріч – тее-то як його – ти одружилася зо мною. <...> Не прогнівайся, стара. Дочка твоя – тее-то як його – нарушаєть узаконенний порядок. А понеже рушники і шовковая хустка суть доказательства добровольного і непринужденного ея согласія бити мою сожительницею, то в таком випадкі станете пред суд, заплатите пеню і посидите на вежі* (дія 2, ява 11).

Отже, проведене дослідження дає підстави змоделювати опозицію: старе (книжне, канцелярське) – нове (народне, фольклорне). Негативний член зазначеної опозиції вербалізований книжною українською мовою, зокрема юридичною субмовою актанта-антагоніста Возного. Однак немає підстав ототожнювати цю опозицію з концептуальним протиставленням **ДОБРА** і **ЗЛА** (концептів етичних і водночас юридичних, належних і до сакрального, і до звичаєвого права), оскільки **ЗЛО** не персоналізує навіть такий найменш позитивний актант, як Возний. Ця драма не є трагедією і не має **ЖЕРТВ**, а отже, не містить **ЗЛА** – наявна тільки криза (порівняймо подібні категорії, як-от недостача, у сюжетному розвитку чарівних казок). Актант, який може бути концептуалізований як персоналіфікація **ЗЛА** (Возний), переживає натомість катарсис і доєднується до персоналіфікацій **ДОБРА**; дещо раніше такий самий катарсис переживає інший актант – Виборний.

Навпаки, актанти-протагоністи уособлюють максимальне вираження **ДОБРА**, скорельоване з такими ціннісними концептами, не віддільними від досліджуваної юридичної сфери, як **БОГ**, **МОРАЛЬ**, **ОБОВ'ЯЗОК**, **СЛОВО-ОБІЦЯНКА**. Своєрідність концептуальної картини світу Івана Котляревського, репрезентованої в розгляданому тексті, – вербалізація

позитивного члена опозиції *ДОБРО* без вираженого негативного члена, субституційованого кризою, випробуванням (персоніфікованими Возним і Виборним). Юридична лексика в контексті спародійованої книжної мови в її суто канцелярському варіанті маркує саме випробування, перешкоду. Це особливо чітко вербалізовано погрозами Возного та Виборного щодо санкцій на адресу Наталки та її матері за розрив *ЗАРУЧИН*, що становили юридичну концептуальну категорію.

Варто відзначити елементи сакрального права (репліка Терпилихи): *Бог з'єднаєть вас чудом, нехай вас і благословить своєю благостію...* Водночас концептуалізовано та вербалізовано елементи звичаєвого права, які (поряд із церковним правом) значною мірою регулювали шлюб (*рушники і шовковая хустка суть доказательства добровольного і непринужденного єя согласія бити моюєю сожительницею; батько... не дав свого благословенія на твоє з ним замужество; так і мого ніколи не буде; Мати наша рідная, благослови нас!*) (дія 2, ява 11).

Класифікація юридичної лексики досліджуваного тексту визначена різноманітністю вербалізації системи концептів та включає:

- номінації **юридичних систем** (в *Магдебурзьком праві*);
- назви **правових інституцій** (*до волосного правління*);
- найменування посад (*Возний, Виборний* – персоніфіковані як найменування актантів-антагоністів);
- номінації **юридичних документів** (*Статут і розділи, скільки артикулів в Статуті; по привілегії, Статутом мні наданої* – явна вербалізація спадкоємності юридичного сегмента картини світу щодо Литовського статуту; *позви; позов*);
- назви **правових дій, процедур** (*присягу о вірном і вічном союзі з тобою*);
- назви **стягнень, покарань** (*заплатите пеню і посидите на вежі; в колоду*).

Однак, попри концептуальну та мовну спадкоємність правового сегмента картини світу, вербалізованого «Наталкою Полтавкою», щодо Литовського статуту, український народ у період створення «Наталки Полтавки» став тимчасово бездержавним, що не могло не позначитися на ментальності та мові, а отже, – на концептуальній і мовній картинах світу. Особливо гостро і яскраво концептуалізував та вербалізував сучасну йому *БЕЗДЕРЖАВНІСТЬ* як

опозицію минулій історичній *ДЕРЖАВНОСТІ* Тараса Шевченка, тексти якого в цьому аспекті потребують спеціального детального розгляду.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження уповноважує зробити низку **висновків**.

1. У тексті п'єси Івана Котляревського «Наталка Полтавка» мова права виступає об'єктом спеціальної авторської концептуалізації. Носієм юридичної мови – моделлю мовної особистості юриста – є актант-антагоніст Возний.

2. Українська юридична мова репрезентована книжною версією, якій автор протиставляє народну мову – мову нової української літератури, зачинателем якої виступає він сам.

3. Найяскравішим способом вербалізації опозиції **книжна мова – народна мова** автор обирає протиставлення неприродно насиченої юридичними термінами «пісні» Возного і українських народних пісень.

4. Опозиція протагоністів і антагоністів драми вербалізована у вигляді протиставлення власних імен (Наталка, Микола, Петро) і посад (Возний, Виборний – юридичні терміни), що має підкреслити відмінності концептуалізації людського і формально-службового.

5. Мовна особистість матері Наталки Терпилихи персоніфікує традиційне українське усне звичаєве право – на протигагу Возному, що уособлює писемне право. Ця опозиція ізоморфна опозиції **народна мова – книжна мова**.

6. Оскільки п'єса не є трагедією, то й опозиція протагоністів і антагоністів не досягає рівня протиставлення *ДОБРА* і *ЗЛА*. Натомість антагоністи лише виконують роль тимчасової *ПЕРЕШКОДИ* й самі переживають катарсис, зрештою трансформуючись у позитивно оцінюваних актантів.

До перспектив дослідження належить вивчення специфіки а) вербалізації правових концептів (зокрема, концептуальних опозицій *ДЕРЖАВНІСТЬ – БЕЗДЕРЖАВНІСТЬ, ВОЛЯ – КРІПАЦТВО, ГЕТЬМАН – ЦАР*) у поетичних текстах Тараса Шевченка й б) концептуалізації та вербалізації українського усного звичаєвого права (зокрема, *ВЕСІЛЛЯ*) в поетичних, прозових та драматичних текстах Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка, Юрія Федьковича, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Михайла Старицького, Марка Кропивницького, Івана Карпенка-Карого та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М. М. Проблеми уніфікації юридичної термінології з прав людини. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали III регіон. наук. конф. (м. Львів, лютий 1997 р.). Львів : [б. в.], 1997. С. 58–61.
2. Антонович М. М. Уніфікація термінології міжнародного права. *Політика і час*. 1996. № 11. С. 65–68.
3. Антонович М. М. Юридична термінологія з прав людини : походження, тлумачення, функціонування. *Український часопис прав людини*. 1997. № 3–4. С. 19–26.
4. Артикуца Н. В. До історії лексеми *закон* у слов'янських мовах. *Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. Київ, 1998. С. 110–120.
5. Артикуца Н. В. До історії слова *суд* в українській мові. *Семантика мови і тексту* : тези V Міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ, 1996. Ч. 4. С. 13–20.
6. Артикуца Н. В. Перший кодекс українського права та його роль у формуванні юридичної термінології східнослов'янських мов. *Глухів і Глухівщина в історії українського національного відродження (Творча спадщина родини Марковичів)*. Київ, 1998. С. 94–102.

7. Головатий С. Про потребу укладання словників української правничої термінології. *Українське право* : науково-практичний часопис. 1994. Ч. 1. С. 52–58.
8. Головатий С., Зайцев Ю., Усенко І. Правничі термінологія і державотворчий процес. *Українське право* : науково-практичний часопис. 1995. № 1 (2). С. 88–91.
9. Каленюк О. М. Українська правничі термінологія в діловодстві державних органів та судівництві на західно-українських землях наприкінці XIX – на початку XX століття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. 2014. Вип. 10. С. 77–85.
10. Ключко М. Джерела походження та способи творення юридичних термінів України. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 4 (59). С. 223–231.
11. Конончук Т. І. Захист права людини на життя у лексичній структурі художнього слова (за повістю «Одеса-мама» Андрія М'ястківського). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 29 листопада 2018 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2018. Ч. 1. С. 184–187.
12. Конончук Т. І. Право на життя в лексичній структурі тексту (за романом «Жовтий князь» Василя Барки). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 30 листопада 2016 р.). Київ : Академія внутрішніх справ, 2016. С. 185–188.
13. Конончук Т. І. Право на творчість у лексичній структурі тексту (за щоденниковими записами письменника Володимира Малика). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 28 листопада 2019 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. Ч. 1. С. 106–109.
14. Конончук Т. І. Функціонування правової лексики в автобіографічному тексті (за повістю «Три вироки» Й. Бондаренка). *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (м. Київ, 30 листопада 2017 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. Ч. 1. С. 178–181.
15. Косаренко О. І. Мовні норми та закономірності в системі права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 2 (21). С. 213–214.
16. Миленкова Р. В. Юридична фразеологія латинської етимології в терміносистемі сучасної правової науки. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2016. № 2 (13). С. 30–36.
17. Прадід Ю. Ф. Актуальні напрямки досліджень з юридичної лінгвістики. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 1. С. 198–204.
18. Прадід Ю. Ф. Зв'язок юридичної лінгвістики з іншими науками. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 1. С. 303–310.
19. Прадід Ю. Ф. Методологія юридичної лінгвістики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2001. № 5. С. 328–331.
20. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика (проблематика досліджень). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 21–25.
21. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика як наука і навчальна дисципліна. *Право України*. 2002. № 7. С. 102–106.
22. Токарська А. Юридична лінгвістика : актуальність становлення і перспективи розвитку. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 2. С. 295–299.
23. Толста С. А. Актуальні питання уніфікації та стандартизації юридичних термінів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Київ : ІВЦ Держкомстату України. 2003. Вип. 7. С. 64–69.
24. Чорний І. В., Сльнікова Н. І., Правове регулювання української мови як державної в українській освітній сфері. *Право і безпека – Law and Safety*. 2023. № 1 (88). С. 88–98.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

25. Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А., Подворчан А. З. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро, 2018. Ч. 1. 94 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Котляревський І. П. Наталка Полтавка. *Котляревський І. П. Енеїда. Наталка-Полтавка. Москаль-чарівник*. Київ : Дніпро, 1987. С. 243–292.

REFERENCES

1. Antonovych, M. M. (1997). Problemy unifikatsii yurydychnoi terminolohii z prav liudyny [Problems of unification of legal terminology on human rights]. *Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini*: materialy III rehion. nauk. konf. (Lviv, liutyj 1997 r.). Lviv, 58–61 [in Ukrainian].
2. Antonovych, M. M. (1996). Unifikatsiia terminolohii mizhnarodnoho prava [Unification of international law terminology]. *Polityka i chas*, 11, 65–68 [in Ukrainian].
3. Antonovych, M. M. (1997). Yurydychna terminolohiia z prav liudyny: pokhodzhennia, tlumachennia, funktsionuvannia [Legal terminology on human rights: origin, interpretation, functioning]. *Ukrainskyi chasopys prav liudyny*, 3–4, 19–26 [in Ukrainian].
4. Artykutsa, N. V. (1998). Do istorii leksemy zakon u slovianskykh movakh [On the history of the lexeme law in Slavic languages]. *Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy*: zb. nauk. prats. Kyiv, 110–120 [in Ukrainian].
5. Artykutsa, N. V. (1996). Do istorii slova sud v ukrainskii movi [On the history of the word court in the Ukrainian language]. *Semantyka movy i tekstu: tezy V Mizhnar. konf. Ivano-Frankivsk*, 4, 13–20 [in Ukrainian].

6. Artykutsa, N. V. (1998). Pershyi kodeks ukrainskoho prava ta yoho rol u formuvanni yurydychnoi terminolohii skhidnoslovianskykh mov [The First Code of Ukrainian Law and its Role in the Formation of Legal Terminology in East Slavic Languages]. *Hlukhiv i Hlukhivshchyna v istorii ukrainskoho natsionalnoho vidrodzhennia (Tvorchia spadshchyna rodyny Markovyichiv)*. Kyiv, 94–102 [in Ukrainian].
7. Holovaty, S. (1994). Pro potrebu ukkladannia slovnykiv ukrainskoi pravnychoi terminolohii [On the need to compile dictionaries of Ukrainian legal terminology]. *Ukrainske pravo: nauково-praktychnyi chasopys*, 1, 52–58 [in Ukrainian].
8. Holovaty, S., Zaitsev, Yu., Usenko, I. (1995). Pravnycha terminolohiia i derzhavotvorchyi protses [Legal terminology and the state-building process]. *Ukrainske pravo: nauково-praktychnyi chasopys*, 1 (2), 88–91 [in Ukrainian].
9. Kaleniuk, O. M. (2014). Ukrainska pravnycha terminolohiia v dilovodstvi derzhavnykh orhaniv ta sudivnytstvi na zakhidnoukrainskykh zemliakh naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia [Ukrainian Legal Terminology in the Record Keeping of State Bodies and the Judiciary in Western Ukraine in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava im. Korolia Danyla Halyskoho*, 10, 77–85 [in Ukrainian].
10. Klochko, M. (2009). Dzherela pokhodzhennia ta sposoby tvorennia yurydychnykh terminiv Ukrainy [Sources of origin and ways of creating legal terms in Ukraine]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 4 (59), 223–231 [in Ukrainian].
11. Kononchuk, T. I. (2018). Zakhyst prava liudyny na zhyttia u leksychnii strukturii khudozhnoho slova (za povistiu “Odesa-mama” Andriia Miastkivskoho) [Protection the Human Right to Life in the Lexical Structure of the Artistic Word (Based on the Novel “Odesa-Mama” by Andriy Myastkivskiy)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XIV Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 29 lystopada 2018 r.)*, 1, 184–187 [in Ukrainian].
12. Kononchuk, T. I. (2016). Pravo na zhyttia v leksychnii strukturii tekstu (za romanom “Zhovtyi kniaz” Vasyliya Barky) [The Right to Life in the Lexical Structure of the Text (Based on the Novel “The Yellow Prince” by Vasyl Barka)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XII Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 30 lystopada 2016 r.)*. Kyiv: Akademiia vnutrishnikh sprav, 185–188 [in Ukrainian].
13. Kononchuk, T. I. (2019). Pravo na tvorchist u leksychnii strukturii tekstu (za shchodennykovyimi zapysamy pysmennyka Volodymyra Malyka) [The right to creativity in the lexical structure of the text (based on the diary entries of the writer Volodymyr Malyk)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XV Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 28 lystopada 2019 r.)*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 1, 106–109 [in Ukrainian].
14. Kononchuk, T. I. (2017). Funktsionuvannia pravovoi leksyky v avtobiohrafichnomu teksti (za povistiu “Try vyroky” Y. Bondarenka) [The Functioning of Legal Vocabulary in an Autobiographical Text (Based on the Novel “Three Sentences” by Y. Bondarenko)]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy: materialy XIII Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z problem rozvytku ta funktsionuvannia derzhavnoi movy (Kyiv, 30 lystopada 2017 r.)*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 1, 178–181 [in Ukrainian].
15. Kosarenko, O. I. (2011). Movni normy ta zakonimosti v systemi prava [Language norms and patterns in the legal system]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, 2 (21), 213–214 [in Ukrainian].
16. Mylenkova, R. V. (2016). Yurydychna frazeolohiia latynskoi etymolohii v terminosystemi suchasnoi pravovoi nauky [Legal Phraseology of Latin Etymology in the Terminology of Modern Legal Science]. *Pravovyi visnyk Ukrainkoi akademii bankivskoi spravy*, 2 (13), 30–36 [in Ukrainian].
17. Pradid, Yu. F. (2002). Aktualni napriamky doslidzhen z yurydychnoi linhvistyky [Current Research Directions in Legal Linguistics]. *Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav*, 1, 198–204 [in Ukrainian].
18. Pradid, Yu. F. (2002). Zviazok yurydychnoi linhvistyky z inshymi naukamy [The Connection of Legal Linguistics with Other Sciences]. *Visnyk Zaporizkoho yurydychnoho instytutu*, 1, 303–310 [in Ukrainian].
19. Pradid, Yu. F. (2001). Metodolohiia yurydychnoi linhvistyky [Methodology of Legal Linguistics]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy*, 5, 328–331 [in Ukrainian].
20. Pradid, Yu. F. (2002). Yurydychna linhvistyka (problematyka doslidzhen) [Legal Linguistics (Research Issues)]. *Movoznavstvo*, 4–5, 21–25 [in Ukrainian].
21. Pradid, Yu. F. (2002). Yurydychna linhvistyka yak nauka i navchalna dystsyplina [Legal Linguistics as a Science and Academic Discipline]. *Pravo Ukrainy*, 7, 102–106 [in Ukrainian].
22. Tokarska, A. (2001). Yurydychna linhvistyka: aktualnist stanovlennia i perspektyvy rozvytku [Legal Linguistics: Relevance of Establishment and Prospects for Development]. *Visnyk Lvivskoho instytutu vnutrishnikh sprav*, 2, 295–299 [in Ukrainian].
23. Tolsta, S. A. (2003). Aktualni pytannia unifikatsii ta standartyzatsii yurydychnykh terminiv [Current Issues in the Unification and Standardization of Legal Terms]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh: zb. nauk. prats fakultetu linhvistyky Humanitarnoho instytutu Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. Kyiv: IVT Derzhkomstatu Ukrainy, 7, 64–69 [in Ukrainian].
24. Chorny, I. V., Yelnikova, N. I. (2023). Pravove rehuliuвання ukrainskoi movy yak derzhavnoi v ukrainskii osvittii sferi [Legal Regulation of the Ukrainian Language as the State Language in the Ukrainian Educational Sphere]. *Pravo i bezpeka – Law and Safety*, 1 (88), 88–98 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

25. Krasheninnikova, T. V., Nahorna, Yu. A., Podvorchan, A. Z. (2018). Slovnyk-dovidnyk yurydychnoi leksyky (etymolohichni notatky) [Dictionary-Handbook of Legal Vocabulary (Etymological Notes)]. Dnipro, 1 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

- Kotliarevskiy, I. P. (1987). *Natalka Poltavka. Kotliarevskiy, I. P. Eneida. Natalka Poltavka. Moskal-Charivnyk*. Kyiv: Dnipro, 243–292 [in Ukrainian].